

ЁССИ

Уй-хир пушанать – чун саванать

Сумар чаранса сёр типсенех техника уй-хире васкать. Сёр ёсченёсем уяр кунпа туллин усә курма тәрәшәсә. Вәрмар районёнци «Владино-Агро» хушаләхра пёрчёллө тата пәрса йышши культурәсем 785 гектар акса хәварнә, сав шутра кёрхи культурәсем – 550. Августан 4-мёшө тёлне кёрхисене 77 процент вырса кёртнө. Гектарти ватам тухәс – 22,8 центнер. Хушаләхра лаптәксем пушаннә май кёрхисем акма сёр те хатёрлесә. Усә курмасар выртнә 300 гектар сёре пусә саврәнәшне кёртнө.

Асәннә районти Г. Ямуков фермер хушаләхөнче вара сынсем хёрсех ир пулакан сёрулмине каларасәсә. Сак ёсе сывәхри ялсенче пурәнакансене те явәстарнә. Ир пусласа касчченех ёс шавё лапланмасть. Хальхи вәхәтра «иккёмөш сәкәр» паләрмаллах хаклә. Уй-хиртен кёнө сёрулмине управа хунинчен ытла сутаәсә. Геннадий Ямуков каланә тәрәх – хушаләхра сёрули лаптәкне сұлсерен үстерсе пырасәсә. Кәсал вәл 210 гектар йышәннә, пёлтөрхинчен вунә гектар ытларах. Паләртнә вәхәт тёлне 1,5 гектар сунчен

«иккёмөш сәкәра» каларса пустарнә. Гектарти ватам тухәс 200 центнерпа танлашнә. Шәрәх, типө сәнталәкра шәварса тәни, паха вәрләхпа усә курни тухәса хәпартма пуләннә.

Вәрмартти чәх-чөп фабрикин уйёнче те икө комбайн хушаланать. Хальлөхе кунта сёр гектар сунчен кәна тырә вырса сәпнә (14 процент). Сумәрлә сәнталәк ёсченсене тулли хәватпа ёсleme чәрмантарать.

– Мён акса ситёнтернине тәкаксар пус-тарса илесчө, – пәшәрханаәсә вөсем.

Сәнүкерчөксене www.sar.ru сайтран илнө

Тырә вырасәсә, сёртме тәваәсә

Сәнталәк сумәрлә тәнине пәхмасәр республикәри хушаләхсенче тырә лаптәкөсем пушансах пырасәсә. Августан 5-мөшө тёлне 55 863 гектар пёрчёллө тата пәрса йышши культурәсене сұлнә (19,8 процент), сав шутра 54 647-шне вырса сәпнә. Улатәр, Патәрйөл, Вәрнар, Комсомольски, Красноармейски, Пәрарчав, Сөрпү, Елчөк тәрәхөсенче лаптәксем самий пушаннә. Пұлмене 115 057 тонна «сарә ылтән» көнө, гектарти ватам тухәс

– 21,1 центнер. Элөк (23,1 центнер), Вәрнар (24,1), Красноармейски (24), Шупашкар (24,7), Муркаш (25,1) районёсенче кәтарту пысәкрах. Вәрмар, Сөмөрле, Тәвай тәрәхөсенче республикәри ватам кәтартуран та пөчөкрөх. Таләкра 6 пин гектар ытла вырса сәпаәсә. Уй-хирте 405 комбайн ёслет. Елчөк тәрәхөненчә «сарә тинөсрө» 48 хир карапө кёрлет. Вәрнарта та вөсен хисепө 35-е ситнө. Акса хәварнә лаптәксем пысәк пулнине хәватлә тех-

никәсәр йывәртарох сав.

Паләртнә вәхәт тёлне ир пулакан сёрулмине 31,9 гектар сунчен пусстарса кёртнө, пахчаөсимөсе – 16.

Кёрхисем акма 60 510 гектар сёр хатёрленө. Сёртме 3 пин гектар ытла тунә. Пёр сұл үсөкөн курәксене 22 пин гектар ытларах (77 процент) сұлнә. Утә – 122,4, сөнаж – 126,1, силос 21,3 процент чухлө янтәланә. Условлә вьляәх пусне 21,8 апат единици тивет.

Хушма хушаләх, сёр... – пурне те шутлөс

2016 сұлхи июль уйәхөн 1 – августан 15-мөшөсенче Пөтөм Раәсей-ри ялхушаләх сывавө иртмелле. Паллә мероприяте Чәваш Енре те хатёрленме пусланә ёнтө: яваллә сынсене сирөплетнө, ёс планне паләртнә тата ытти те.

Ят-шыв вәртәнләхра юлө

РФ «Пөтөм Раәсей ялхушаләх сывавө синчен» саккунөпе килөшүүлөн пёлтөрөшлө мероприяте сёршывра вунә сұлта пёр хутран кая мар ирттермелле. Юлашки хут вәл 2006 сұлхи июлөн 1-25-мөшөсенче иртнө. Кун пек сывавө 1920 сұлтанпах иртменнине шута илсен сёршыври статистика тытәмөшөн уйрәмах пёлтөрөшлө пулнә. Вәл Раәсейри сөнө экономика условийөсенче аграри секторөн аталанавне, сөнөтү тапхәрөнчи ялти ларутәрәва туллин усса панә. Унан кәтартәвне төпе хурса 2008-2012 сұлсенче ялхушаләхне аталантарма патшаләх программине йышәннә.

Паллах, унтанпа сёршывра пысәк улшәнусем пулса иртнө. Апла унчченчи

кәтартусем те кивелнө. РФ Правительствин «2016 сұлта Пөтөм Раәсей ялхушаләх сывавө ирттересси» йышәнәвөпе (2013 сұлхи апрелөн 10-мөшө, 316-мөш ¹) килөшүүлөн калпөх сывавө ирттерме паләртнә. Унан төп тёллөвө – сёршыври ялхушаләх тытәмө, лару-тәрәвө, ялхушаләх хәвачө (сёр лаптәкө, акса-партса хәваракан лаптәксем, пахча-сад, вьляәх-чөрлөх, чәх-чөп тата ытти) пирки тёрөс информация пухасси, сак отраслити статистика ёсне лайәхлатасси.

Сывавра ялхушаләх отраслине пуренлөн тишкерөсәсә. Тёрөс кәтартусемсөр АПК-на тухәслә аталантарма, ялхушаләх таварне туса илекенсене патшаләх енчен тивөслипе пулшма йывәр.

Переписре ялхушаләх пёлтөрөшлө

сөрпе арендәра, харпәрләхра усә куракан е вьляәх-чөрлөх усракан предприятия-организация, уйрәм сынсене шута илесәсә. «2016 сұлхи Пөтөм Раәсей ялхушаләх сывавөнчи объектсен списокне тумалли йөрке» йышәнупа килөшүүлөн пурө 8 список пулмалла:

- ялхушаләх организациөсем;
- фермер хушаләхөсем;
- сад, пахча, граждәнсен коммерцилле мар дача пөрлөшөвөсем;
- хушма хушаләха аталантарма, уйрәм сурт-йөр тума сёр илнө граждәнсем.

2006 сұлхи сывавө тәрәх – Чәваш Енре 1101 – ялхушаләх организациө, 2064 – фермер хушаләхө, 272081 – граждәнсен хушма е ытти уйрәм хушаләхө пулнә, сав шутра ял тәрәхөсенчи 213550 хушма хушаләх.

Росстат хушәвөпе шута илмелли объектсемпе сывавө хучөн формине тата әна мөнле тултармаллине сирөплетнө. Кашни ушкәри респондент валли ыйтусем хатёрленө.

2-мөш стр. ➔

КЁСКЕН

Ёс укси үснө

Чәвашстат кәтартәвөпе кәсәлхи январь-июнь уйәхөсенче ял, вәрман, сунар хушаләхөсенче вәй хуракәнсен уйәхри ватам шаләвө 13 715 тенкөпе танлашнә (2014 сұлхин 112,6 процентө). Республикәри ватам шаләвән 65,7 процентө. Пөтөмөшле илсен январь-июньте кәтарту 103 процент үснө.

Сак тапхәрта апат-сөмөс производствинче вәй хуракәнсен уйәхри ватам шаләвө 19 775 тенке ситнө (иртнө сұлхи сак вәхәтрин 107,7 процентө).

Коммуналлә пуләшу хакланать

Кәсәлхи июльтен Федерацин тарифсен служби әшәпа, вөри тата сивө шывпа тивөстөрнөшөн, газшән хаксене хәпартнә. Маларах пёлтернө тәрәх – әшәшән – 8,8, сивө шывшән – 11,8, газшән (кубла метр) 7,5 процент үсмеллеччө.

Чәвашстат кәтартәвөпе июльте, июнь уйәхөнчипө танлаштарсан, сурт-йөр тата коммуналлә пуләшу хакө 106,7 процента ситнө. Сав шутра сурт-йөршөн – 101,1, коммуналлә пуләшушән – 109,4 процент.

Сәпла вара әшәшән – 11,3, сивө шывшән – 11,9, вөри шывшән 10,5 процент хакланнә. Газ – 7,5, электричество 7,3 процент хәпартнә.

Асаилтеретпөр, республикәри тарифсен служби пёлтернө тәрәх – Чәваш Енре пурәнакансөмшөн коммуналлә пуләшушән июльтен 11,2 процентран ытла хакланмалла мар. Шупашкар, Сөнө Шупашкар, Сөмөрле хулисенче вара вәл 12-15 процентах хәпартма пултарө.

Пұлмерө – «сарә ылтән»

2015 сұлта Чәваш Енре ялхушаләх таварне туса илекенсенчен тырә йышәнмалли гаранти хакөн чи пөчөк виөсине сирөплетнө. Унпа килөшүүлөн апат-сөмөс валли усә куракан 3-мөш класлә тулә хакө – 8400 тенкө (НДС-па, пөр тонни), 4-мөш класли – 8000, апат-сөмөс валли усә куракан 1 тата 2-мөш класлә ыраш – 6200 тенкө.

«Чәваш Республикинчи апат-сөмөс фончө» унитарти тата тырә тирпейлекен предприятисене республикәри апат-сөмөс фондне йөркелеме ялхушаләх таварне туса илекенсенчен кәсәлхи тухәса рынок хакөпе йышәнма сөннө. Анчах вәл сирөплетнө гаранти хакөн чи пөчөк виөсинчен кая мар пулмалла.

Республикәри тырә тирпейлекен предприятисем сөнө тухәса йышәнма тытәннә ёнтө. Шупашкарти элеватор август уйәхө тёлне 5 пин тонна ытла «сарә ылтән» пұлмене хывнә. Чөртаварән 70 процентө – апат-сөмөс валли усә куракан 3-мөш класлә тулә.

Пурнăç тапхи

Халăха юратупа телей пиллерĕ

Иртнĕ эрне Чăваш Енре пурăнакансемшĕн пĕлтерешлĕ пулăмпа палăрса юлчĕ: Шупашкара Мускав тата Пĕтĕм Рус Патриархĕ Кирилл килсе кайрĕ. Ăна аэропортра Шупашкар тата Чăваш Митрополичĕ Варнава, Чăваш Республикн Пуслăхĕн тивĕçĕсене вăхăтлăх пурнăçлакан Михаил Игнатъев, Чăваш Республикн Патшалăх Канашĕн председателĕ Юрий Попов кĕтсе илнĕ.

Малтанах вăл тĕп хулари Пукрав тата Татяна соборне çитнĕ. Святтейший Патриарха курма халăх йышлă пуçтарăннă. Вĕсен йышĕнчех çамрăксем, вайпитти çынсем, ватти-вĕтти.

Вырăс Православи чиркĕвĕн Пуслăхĕ Чăваш Ене хавас кăмăлла килсе çитни пĕлтернĕ. Çавăн пекех вăл Шупашкар тата Чăваш митрополитне Варнаванă нумай нациллĕ республикăра хайĕн ёсне тивĕçлипе пурнăçласа пынăшăн тав тунă. «Нумай нациллĕ халăх пĕр-пĕрин культурина, чĕлхине, йăли-йĕркине хисеплесе пурăнсан кăна упранса юлаять. Чăваш Енре канăçлă та лăпкă пулнишĕн Турра тав тавар. Малашне те çаплах пултăр», – тенĕ Мускав тата Пĕтĕм Рус Патриархĕ. Вăл çавăн пекех ЧР Пуслăхĕн тивĕçĕсене вăхăтлăх пурнăçлакан Михаил Игнатъева та тав тунă, Турă Амăшĕн «Державная» турăшне асăнмалăх панă.

Каярахпа Святтейший Кирилл Патриарх халăхпа тĕлпулнă. Вĕсемпе вăл хаваспах сăнукерĕннĕ. Паллах, унран пил ыйтакан та йышлă пулнă.

Августăн 2-мĕшĕнче вара Апостăлла тан святой Владимир аслă кнеç ячĕпе лартнă Сĕнĕ Шупашкарти соборта Патриархăмăр литурги ирттернĕ. Кĕлĕ вăхăтĕнче виçĕ хутчен чăваш чĕлхи янăранă. Урăхла каласан, кĕлĕ сыпăкĕсене чăвашла черет-

Сăнукерĕне www.sar.ru сайтран илнĕ

пе Валерий атте, Гурий атте тата инçетри Улан-Удэрен килнĕ Савватий митрополит вуланă. Çакă чăваш чун-чĕреллĕ çыншăн чăннипех пысăк савăнăç шутланать.

Шупашкарта Сергей Радонежский ячĕллĕ собор лартас тĕлĕшпе пысăк пулăшу кунĕшĕн Мускав тата Пĕтĕм Рус Патриархĕ Кирилл указĕпе килĕшÿллĕн Машинăсем тăвакан конструкторсен «Искра» бюро генеральнай директорне Владимир Сорокина, «Тус» акционерсен хупă обществин генеральнай директорне Николай Угаслова, НПО «Элара» генеральнай директорне Андрей Углова, «Дорисс» акционерсен уçă обществин генеральнай директорне Всеволод Рощина Вырăс Православи Чиркĕвĕн Таса пурнăçлă Сергей Радонежскийăн 3 степеньлĕ орденне панă.

Малтанах палăртнă пек Святтейший Кирилл Патриарх çак кунах Шупашкарти «Сĕнтерÿ» асăну комплексĕ умне чечек кăшăлĕ хунă. Тăван сĕршывăн Аслă вăр-

çинче вилнисене асăнса кĕлĕ ирттернĕ хыççăн ветерансем умĕнче сăмах каланă, вăрçари паттăрлăхшăн вĕсене тав тунă. Совет салтакĕ хайĕн тивĕçне тÿрĕ кăмăлла пурнăçланăран вăрçа сĕнтерме пултарни палăртнă вăл. Çак шухăша паянхи çамрăксем патне ситермеллине каланă.

Патриархăмăр Сергей Радонежский ячĕпе лартакан чиркĕвĕн никĕсне асăну капсулине хывма та хутшăннă. Унта кĕлĕ те вуланă. «Çак храм кĕçех сĕкленсе ларасса ёненетпĕр, – тенĕ вăл халăха вĕрентсе. – Чиркÿсем кирлĕ чухне кăна сĕкленеççĕ. Вĕсем халăха кирлĕ пулсан, ёненÿ пирĕн чĕререх».

Святтейший Кирилл Патриархпа тĕлпулни, пил пани чăваш халăхĕн асĕнче ёмĕрлĕхех юлĕ. Юратупа телей пилленĕ халăх тем тесен те āраскаллă.

Мускав тата Пĕтĕм Рус Патриархĕ Кирилл Чăваш сĕрĕ çинче пĕрремĕш хут 1969 çулта пулнă.

Валентина ПЕТРОВА.

Марафон вĕçленнĕ

«Ачалăх ячĕпе, ачалăхшăн» ыркăмăллăх марафонне Комсомольски районĕнче савăнăçлă лару-тăрура хупнă. Марафон пухмачĕ кăçал 7 млн та 130 пин тенкĕпе пуянланнă.

Комсомольски районĕнче пурăнакансем марафон счĕчĕ сине 330 пин тенкĕ укça куçарнă. Çакă пĕлтĕрхи тавлаштарсан виçĕ хут ытларах.

Республикпе пухнă нухрат йышлă ачаллă, сахал тупăшлă ĕмĕссене пулăшма каять. Вĕсемпе çавăн пекех медицина хатĕр-хĕтĕрĕ, шкулсемпе ача сурçĕсем валли сĕтел-пукан, тетте, канцеляри таварĕ, кĕнеке туянаççĕ. Унсăр пуçне ачапăча площадкисем те тăваççĕ. Районта пухăннă укça вырăнтах юлат.

Марафон укçi-тенкипе пултаруллă çамрăксене, ачапăча ушкăнĕсене те пулăшаççĕ. Ыркăмăллăх акцине кăçал 1 пин те 600 ытла çын хутшăннă.

Вунă пин çул иртсен

Шупашкарти пĕр строительство фирма ёсченĕсем Сĕнĕ Шупашкарти юханшыв портĕнчен илсе килнĕ вĕтĕ чул ашĕнче бизон майраки тупнă. Ăна Чăваш наци музейне парнеленĕ.

Специалистсем палăртнă тăрăх – хайхи майрака 10 пин çул каяллахи-мĕн. Халĕ вăл асăннă музей фондĕнче упранать.

Çулталăкри тупăш – 500 млн тенкĕ

Август тĕлне Чăваш Енри 94 207 çын тупăшĕ пирки деклараци тăратнă. Иртнĕ çулхи çак тапхăрти тавлаштарсан вĕсен йышĕ 10,6 процент ўснĕ.

Чăваш Енри налук органĕ пĕлтернĕ тăрăх – 2014 çулта 4418 çыннăн çулталăкри тупăшĕ 1 млн тенкĕрен иртнĕ. Çав шутра 4276-шĕ 1-10 млн тенкĕ тупăш илнĕ, ку иртнĕ çулхи çак тапхăрти тавлаштарсан 21,4 процент ытларах (2013 çулхи январь-июль уйăхĕсенче 3361-ĕн). Налук тÿлекенсенчен 116-шĕн çулталăкри тупăш 10-100 млн тенке çитнĕ (20,8 процент ўснĕ), 23-шĕн вара вăл 100-500 млн тенкĕ пулнă (иртнĕ çулхинчен 15 процент пысăкрах). Виçĕ çын тупăшне 500 млн тенкĕ ытларах кăтартнă (2013 çулта – сичĕ çын).

Хушма хуçалăх, сĕр... – пурне те шутлĕç

← 1-мĕш стр.

Унченхипе тавлаштарсан 2016 çулхи перепис программă улшăннă. Чи малтан, паллах, объектсем тăрăх информаци пухмалли мелĕсемпе меслечĕсем. Хальхинче ăна 2010 çулхи Пĕтĕм тĕнчери ялхуçалăх сыравне, Пĕрлешнĕ Нацисен Организацийĕн апат-çимĕç ялхуçалăх организацийĕн (ФАО ООН) Пĕтĕм тĕнчери ялхуçалăх сыравĕн программине тĕпе хурса хатĕрленĕ.

Информаци илмелли ыйтусене анлăлатнă. Агропромышленноç комплексĕнчи техника, технологи улшăнăвне сăнаса тăма сыравра ялхуçалăх техникпе, производство объектĕсемпе, инфраструктура, шыва тумлатса шăварнипе тата ыттипе кăсăкланĕç.

Укça-тенкĕ çалкуçне, патшалăх пулăшăвне, вăл отрасле витĕм кунине пĕлме сырав хутне ятарлă ыйтусем кĕртнĕ.

Çав хушăрах программăран хăшпĕр кăтартусене кăларнă. 2006 çулхи тавлаштарсан пĕтĕмĕшле кăтарту 37 процент чакнă. Яланхи пекех сырав хутĕнче респондентсен ятне-шывне, адресне кăтартмаççĕ, хуравсен чăнлăхне тĕрĕслемеççĕ.

Программа хатĕрленĕ чухне 2006 çулхи тата 2012 çулта Воронеж, Ростов облаçĕсенче сăнавлă майпа иртнĕ сыравсене те тĕпе хунă.

Пĕтĕм Раççейри ялхуçалăх сыравĕнче планшетлă компьютерсемпе уçă курĕç. Çакă сыравçăсене кăтартусене тĕрĕсрех тата

хăвăртрах илме май парать.

Пысăк пĕлтерешлĕ мероприятие хатĕрленме пуçланă ёнтĕ. Росстатăн мартăн 19-мĕшĕнчи хушăвĕпе (109¹) кашни муниципалитет пĕрлĕхĕнче икшер çынна йышăннă: 2015 çулхи майăн 5-мĕшĕнчен район-хуласене ялхуçалăх сыравĕпе упномоченнайсем ёçлеме пуçланă, июнĕн 1-мĕшĕнчен вара – список хатĕрленĕсем.

2015 çулхи август уйăхĕнчен 107 регистратора суйласа илсе вĕрентĕç. 2016 çулта тĕп мероприятие ирттернĕ чухне инструкторсене тата сыравçăсене явăстарĕç. Вĕсене удостоверенипе, логотиплă хатĕрсемпе (хĕвелтен сыханма пуçа тăхăнмалли картус тата капюшонлă жилет) тивĕстерĕç.

Кăçал мероприятие хатĕрленсе ирттермелли ёсчен планне палăртнă. Çак тапхăрта сыравра шута илмелли объектсен списокне тумалла, регистраторсен ёсне йĕркелемелле, халăха аналтарассине вайлатмалла тата ытти те.

Пушă сÿртăн та сĕрĕ шутра

Росреестрăн Чăваш Енри управленийĕ пĕлтернĕ тăрăх – 2014 çулхи январĕн 1-мĕшĕ тĕлне республикăра 663 ялхуçалăх организацийĕ шутланнă. Вĕсен 321 пин гектар сĕр, çав шутра 104 объектне Чăваш Енри налук органĕнче шута илмен. 2006 çулхи сыравра хупăннă организацисем пирки (Росреестрта сĕрсене шута илнисенне) район администрацийĕсен ялхуçалăх управленийĕн специалисчĕсем хуравланă. 2016 çулхи сыравра кун пеккисене шута илмеççĕ.

Фермер хуçалăхĕсемпе те лару-тăру сивĕч. Ёсне чарса лартнă фермерсем сĕрне сĕнĕрен шута илтерме Росреестрăн Чăваш Енри управленине пĕлтермеççĕ. Çав лаптăк кайран та вĕсем çинчех шутланса тăрат.

Хушма хуçалăхсем пирки тĕрĕс информации пухмалли тĕп çалкуç – хуçалăх кĕнеки. Унта вĕсен лицевой счĕчĕ пур. Кăтартусене хуçалăхăн кашни членне, сĕр лаптăкне (пахчарине, уйрине) тата ытти те палăртнă.

Кăçалхи июль тĕлне республикăри чылай ял тăрăхĕнче хуçалăх кĕнекисене йĕркеленĕ. Анчах çынсем пурăнман ялсене (Улатăр, Вăрнар, Куславкка районĕсенче) темшĕн сиктерсе хăварнă. Хупăннă ялсене те сыравра шута илмелли сĕр лаптăксем пурах. Çитменнине хăшпĕр ял тăрăхĕнче кăтартăва сĕнетмеççĕ. Хуçалăх кĕнекинче пушă сÿртсене кăтартман.

2014 çулхи пĕрремĕш кварталта Росстат ыйтнине Чăвашстат хушма хуçалăхсен списокне электрон формачĕ сине куçарма ял тăрăхĕсемпе сыханнă. Шел, республикăри пур ял тăрăхĕн те хуçалăх кĕнекипе сĕнетнĕ программа пулманнипе ыйтăва туллин тата парайман. Ара, ял тăрăхĕсен 40 процентĕ сĕнĕллĕ ёçленине пĕлтернĕ. Хуласене те хуçалăх кĕнекинче шута илессипе, сырава кĕртмелли объектсен списокне тавассипе йывăртарах. Канаш, Сĕрпÿ, Сĕнтервăрри, Сĕмĕрле, Етĕрне, Шупашкар хулисене ку енĕпе лару-тăру уйрăмах сивĕч. Çавна май июлĕн 1-15-мĕшĕсенче район-хула округĕсенче граждансен хушма

хуçалăхĕсене тĕп хут çитме тивнĕ.

Сад, пахча, граждансен коммерциллĕ мар ытти пĕрлешĕвĕсен списокне йĕркелессипе ёçлесеççĕ. Сентябрьĕн 1-15-мĕшĕсенче 107 регистратор хула округĕнчи хушма хуçалăхсене, сад пĕрлĕхĕсен членĕсене, карта-схемăри объектсене палăртассипе ёçлеме тытăн.

Паллă мероприятие хатĕрленнĕ, ирттернĕ тапхăрта ЧР ШĖМ-ĕ сыравçăсене хăрушсăрлăхпа тивĕстерĕ.

Талисман, эмблема

Сырав «Ялти йĕркелĕх – сĕршыври танаçлăх» девизпа иртĕ. 2014 çулта Раççее хирĕç санкци йышăннă май сĕршыв умĕнчи тĕп тĕллев – апат-çимĕç хăрушсăрлăхĕ тухса тăрат. Çавăнпа тĕрĕс те тулли информаци пуçтарни уйрăмах пĕлтерешлĕ.

Сырав эмблеми паллă ёнтĕ: перепис хучĕсен сийĕн тулли пучах, перона куçакан туна. Сиелтен сурма савракан – «Пĕтĕм Раççей ялхуçалăх сыравĕ», кĕтесре – «2016» тесе палăртнă. Унна сыравпа сыханнă хатĕрсене илемлетĕç.

Кăçалхи июлĕн 30-мĕшĕнчен сырав талисманне тавассипе конкурс пуçланнă. Конкурс ёсĕсене 2015 çулхи августăн 26-мĕшĕнчен йышăнаççĕ. Сасăла тăрăх чи пысăк балл пухнă 10 çын ёсне суйласа илĕç. Сĕнтерÿсене 50 пин тенкĕ кĕтет. Конкурса 18 çул тултарнă Раççей гражданĕсем хутшăнма пултараççĕ.

Лариса НИКИТИНА.

Спорт

Августан 3-5-мешёсенче Шупашкарти «Олимпийский» тәп стадионда җәмәл атлетика еңгә пулса иртнә сәршывән чемпионатенче 64 регионти 794 спортсмен вай виҗрә. Йәлана кенә тәрәх – суперлигәра пәр-пәринпе вунә команда тупәшрә. Малти виҗә вырәна Мускав хулин 1-меш, Мускав облаҗән тата Санкт-Петербург командисем йышәнчәс.

Пирән республикан җәмәл атлетисем вунә сула яхән ентә асла лигәра амәртәсчә. Кунта пәрремеш вырән Мускав 2-меш команди тухрә. 22 спортсменран тәрәкан Чәваш Ен команди – иккәмеш вырән. Пәрремеш теҗеткери вырәнсенә җавән пекех Волгоград, Чулхула, Брянск, Самар, Новосибирск облаҗәсен, Пушкарстанпа Тутарстан командисем йышәнчәс.

Пәлтәртенпе пирән республика чысне хутәлекен Анжелика Сидорова чемпионатан пәрремеш кунәнчәх савантарчә. Шәҗәпа сикессипе Европан иртнә сулхи чемпионки 450 сантиметрлә планка урлә җәмәллән каҗрә. Җак сүлләше урәх никам та парантараймарә. Анжеликан таҗанхи тантәшәсен – Брянск облаҗәнчи Татьяна Швыдкинапа Мускав командинчи Ольга Муллинан – кәтартәвәсем пәр пек – 435 см. Вәсем Сидорова хыҗҗән иккәмешпе виҗәмеш вырәнсенә пайларә.

Ентешем уйрәмах чемпионатан юлашки кунәнчә лайәх амәртрәс, тәватә медаль сәнсе илчәс. И.Яковлев ячәллә Чәваш педагогика университетчән студәнчә Владимир Попов ватам дистансисенә чупассипе республика чемпионатәнчә виҗәм сул сәнтерме пусларә. Пулас педагоган асталәхә пәлтәр уйрәмах хәвәрт үсрә. Халь-

Анжелика Сидорова

хинчә вәл 56 атлетпа пәрлә 1.500 метрлә дистанцире тупәшрә. Кунта Раҗсей чемпионә ятне Челябинскри Валентин Смирнов атлет сәнсе илчә. Унан кәтартәвә – 3 минут та 48,18 сәккунт. Ата тата Мускав 1-меш командинчи тәнчә спорт мастерне Вячеслав Соколова пурә те 0,09 сәккунт выляса ярса пирән Владимир Попов сәршыв чемпионатәнчә пусласа виҗәмеш вырән йышәнчә, бронза медале тивәсрә.

Поповпа танлаштарсан, асәннә универ-

ситета виҗә сул каялла пәтернә Марина Максимова чылай опытләрах спорт мастерә. Чәваш хәрә сәнә ывәтассипе 2006 султах Пәтәм Раҗсейри сәмрәксен спартакиадинчә, 2011 султа вара Китайра иртнә студәнсен пәтәм тәнчери универсиадинчә иккәмеш вырәнсем йышәннә, кәмәл медальсенә тивәснә. Сәршывән хальхи чемпионатәнчә Марина тәнчипе пәллә җәмәл атлетисемпе – XXX Олимп ваййисен иккәмеш призерәле Мария Абакумовапа (Краснодар крайә), Украинан

тата Европан экс-чемпионкипе Вера Ребрика – пәрлә амәртрә. Кәҗалчән Крымра пурәннә 26 султи Вера пусласа Раҗсей чемпионки ятне сәнсе илчә. Вәл снаряда 64 метр та 93 сантиметр ывәтрә. Җапла майпа кәҗалтан пирән республика чысне хутәлекен украинка турәх Чәваш Ен рекордне сәнәтрә. Республикан нумай хут чемпионки тата рекордсменки Марина Максимова Ребрика Абакумова хыҗҗән виҗәмеш вырән йышәнчә.

Чәваш Ен чысне Сәнә Шупашкарти Олимп резервәсен училищинчә вәренәкән, йәтрә тәртессипе Раҗсей спорт мастерә Евгения Смирнова та лайәх хутәлерә. Вәл Мускав хулин 1-меш командинчи Ирина Тарасована темисә сантиметр выляса ярса иккәмеш вырән йышәнчә. Питә лайәх ситәнү!

Августан 22-мешәнчә XXIX Олимп ваййисен тәп хулинчә, Пекинра, җәмәл атлетика еңгә тәнчә чемпионатә пусланат. Шупашкарта вәсәннә Пәтәм Раҗсейри амәртусен кәтартәвәсем тәрәх – унта хутшәнма сәршывән пәрлештернә командине 71 спортсмена кәртрәс. Вәсенчән тәваттәшә – пирән республика атлетисем.

Петр СИДОРОВ.

СУЛ-ЙӘР, ХӘРУШСӘРЛӘХ

Юлашки суралнә кун

Тин кәна-ха туслә сәмә кил хуҗин суралнә кунне хаваслә пәллә тунә. Кәрекерә 38 султи арсынна икә ывәлә, мәшәрә, тәванәсем ашшән саламланә май сәр сул пурәнма сывләх суннә. Чән та, вайпитти сынна Турә сывләх енчән күрентермен. Апла пурән та пурән темеллә.

Кам шутланә тулли сәтел хушшине тәванәсем юлашки хут пәрлә пустарәнәсә? Туслә сәмә ләпкә пурнәсәне кәтмен хәрушә инкә чәл-пар аркатнә.

Августан 3-мешәнчә, каҗхине, сәмә – кил хуҗисе мәшәрә, сичә тата виҗә сулсенчи ывәләсем, 66-ри ватә амәшә – Шәмәршәна таврәннә. Кәсән ачине ашшә сәклесе пынә. Шәкәл-шәкәл калаҗса вәсем асла сул хәррипе утнә. Вәхәт сакәр сәхете сывхарнә пулин те тавраләх тәтәтәмләнә елкәреймен-ха.

Шәп сәв вәхәтра Шупашкарта пурәнкан 28 султи арсын җәмәл машинипе Шәмәршә-Суйкән сулла ерәхтерсе пынә. Пырне хаяр шәвекпе чүхәнәскер «хурҗә утне» пәр шәлсәр хәваланә – сиплә амәртнә пулас. Анча үсәрскер руле тытса чарайман, сул хәрринчи сынсенә пырса сапнә. Ата-кәна кәтменскерсем пәрәнса елкәреймен. Йывәр аманнә кил хуҗи, унан ватә амәшә, виҗә султи арсын ача вырәнтах

вилнә. Арәмәпе асла ывәлнә больницәна асатнә. Сәмрәк хәрарәм пурнәсә те хәрушләхә пулнине калаҗсә тухтәрсем. Тәван килне 300 метр утса ситәймен вәсем.

Тәпчәв пәләртнә тәрәх – хайхи водителә айәпәле унчән те аварире сын пурнәсә татәлнә-мән. Җакә та ата тәрә сул сине тәрәтайман, калләх саккуна пәснә. Айәплине

явап тыттарма уголовлә еҗ пусарнә ентә. Шәл, вилнисене текәх чәртәймән.

Тәпәр инкә те үсәр водителә пула сиксе тухнә. Нумай пулмасть Эләк районәнчи арсын эрәх еҗсә те ВАЗ машинипе ял тәрәх катаччи чупма тухнә. Кәсәх мотоблока пырса тәрәннә. Ата тытса пыракән хәрарәм вара урине хуҗнә.

Явапләх үсет

Кәҗал июльтән сәршывра сул-йәр йәркине пәсакәнсенә сирәпрәх айәплама тытәнчәс. Енчән водителә инспектор аллине пәрремеш хут үсәрлә сәкләнсан 1,5-2 сула водителә прависәр юлатә, 30 пин тенкә штраф тәлет. Транспорта тәпәр үсәр водителә шанса парсан та сәллах айәпләс.

Султаләкра иккәмеш хут руль умәнчә үсәрлә тытса чарсан (медицина тәрәсләвә витәр тухма киләшменни те үсәр пулнине танах) РФ УК-ан сәнә йәркипе айәпләс: 200-300 пин тенкә штраф пама, 480 сәхет тәлевсәр е

икә сул хистесе еҗлеттерме, икә сул ирәкрен хәтарма пултараҗсә. Унсәр пуҗне виҗә сула водителә правине туртса иләсчә. Права илме ГИБДД-ра теорипе экзамен тытмалла, штрафсенә йәлтах тәлесе татмалла.

Үсәрлә сул-йәр аварие лексә сын пурнәсәне татнәшән та сирәп явап тытма лекет: 1 сын вилсен – иккәрен кая мар, 2-ән вилсен тәватә султан кая мар хулса лартаҗсә.

Үсәр водителәсен айәпәле суран сүрекәнсем те час-часах инкәке лекәсчә. Акә августан 4-мешәнчә, ирхине, Сәнә Шупашкарта

сул урлә каҗакан 75 султи хәрарәма микроавтобус пырса сапнә. Водителә чарәнса инкәк тусекене пулшас вырәннә тарса сулхәма хәтланнә. Хыҗалтан җәмәл машинәпа пыракән арсын сәкна курсан микроавтобуса йәрләме тытәннә, хәваласа ситсе унан сулне пүлнә. Инкәкән сәлтәвә кәсәх сиеле тухнә – микроавтобус водителә үсәр инкә! Апла унан тивәсәлипе явап тытма тивә. Сәнә йәркепе суран сүрекене техникапа йывәр амантнәшән 4 сул таран ирәкрен хәтараҗсә е 3 сул ирәкәсләсе еҗлеттерәсчә тата 3 сула

водителә правине туртса иләсчә.

Енчән аварире суран сүрекән вилсен вара тәрмене сичә сула хулаҗсә. Руль умне виҗә сул ларма чараҗсә. Енчән сул-йәр инкәкәнчә үсәр водителә айәпәле 2 е ытларәх сын пурнәсәран уйрәлсан 9 сул ирәкрен хәтарма, 5 сул ирәкәсләсе еҗлеттерме пултараҗсә, водителә правине 3 сула туртса иләсчә.

Сәнә Шупашкарти водителә инкәк вырәнчәнчән тарса пытанма хәтланнине шута илсен явапләх сәккәлмә татах йывәрланат.

Лариса АРСЕНТЬЕВА.

Сын пурнәсә мән хак?

Раҗсейре кәҗалхи сур султа 79 199 сул-йәр аварийә пулнә (иртнә сулхи сәк вәхәтрипе танлаштарсан 6,3 процент пәчәкрәх). Аварире 9 712 сын пурнәсә татәлнә (11,9 процент), 99 740-ән аманнә (6,8 процент). Сул сүнчи инкәк-синкәк ытларәх шәмәткунпа вырсарникун, 17-18 сәхетсенчә пулса иртет. Сул яләххиле 30 667 авари сиксе тухнә, үсәр водителәсенә пула – 5396.

Эрәх еҗсә руль умне ларма юратакансен айәпәле сәк тапхәрта 7914 сын аманнә, 1157-шә вилнә.

Ытларәх арсын водителәсем аварие сәкләнни пәллә. Хәрарәмсем сул-йәр правилине пәхәнма, асәрхануллә пулма тәрәшаҗсәха, сәпах юлашки вәхәтра вәсем те аварие лекессе үсет.

Сул сүнчи инкәкә 16 сула ситәймен 8990 ача аманнә, 305-шән кун-сулә вәхәтсәр татәлнә.

Чәваш Енре лару-тәру мәнлерәх-ха? Кәҗалхи сичә уйәхра иртнә сулхи сәк вәхәтрипе танлаштарсан 118 сул-йәр аварийә сахалрах пулнә (пурә – 861). Кәске вәхәтра республикари сул сүнчә 108 сын пурнәсәран уйрәлнә. Пәлтәрхи кәтарту – 130. Аманнисен йышә те сахалланнә. Техника суран сүрекәнсенә 276 хут пырса сапнә.

ЫЙТУ – ХУРАВ

Йёкехүрепе шәширен
Сыхланма

? Көр ене кил-төрөшө йёкехүрепе шәши тапаныт. Уй-хиртен хёл казма килеңсә тейен. Нүхрепре, төпсакайенче пахчасимеңсә кәшлассә. Мёнле сыхланмалла вёсенчен? Препаратсем нумай, анча вёсене кәшлукан чөрчунсем хәвәрт хәнәхнине пётерме йывәр, туйнма та хаклә.

Семен МИРОНОВ.
Вәрнар районё.

Кил-төрөшре кәшлукан чөрчунсенчен хәпма асаттесен мелёпе усә курма сёнесшён.

КЁЛПЕ

Йывәс кёлне вётетмелле те нүхреп, төпсакай типё урайне сапмалла: 5-10 таваткал метра пёр витре. Кёлре сёлтё пур. Вәл кәшлукан чөрчунсен урине «сиет». Аманнә урине суланә май хырамләхпа тутине те сиенлетет. Унән ирөксөреп урәх вырәна кузма тивё. Кёл сыншән сиенлё мар.

АПАТПА

Тулә сәнәхне строитель гипсёпе (1:1 ви-сепе) хутәштармалла.

Ана савәта ярса кәшлукан чөрчунсем сүрекен вырәна лартмалла. Юнашарах – таса шыв. Илёртмелли наркәмәшән шәрши сук. Савәнпа әна хәрмасәрах сие пултараңсә. Хутәш хырамләхпа йёпенсе цемент пек хытса ларать. Сәнәхпа алебастр вырәнне сахәрпа сүнтермен извеңс хутәшёпе те усә кураңсә. Сакна асра тытмалла: йёкехүресем сын шәршине лайәх туяңсә. Савәнпа илёртмелли наркәмәша хәтёрленё чухне пластмасса е йывәс патакпа, е кашәкпа усә курмалла. Резина перчетке тәхәнсан та аван. Әна хуриччен темиңсә кун маларах йёкехүрене йёркеллө апатпа тәрантармалла. Кайран сав вырәнәх наркәмәшлине хумалла.

КРАСҢЫНПА, НАФТАЛИНПА

Формалин е краңсын шәршине кәшлукан чөрчунсем килёштермеңсә. Вёсемпе пурәнман суртра усә курмалла. Нүхреп е төпсакай кёте-сёсене формалин е краңсын сирпётмелле: чөрчунсем тўреп сав вырәнтан тарса сухалёс. Нафталин та лайәх пуләшәт. Йывәс кёрпипе нафталина пёр пек виңепе хутәштарса шәши шәтәкёсене, йәвине сапмалла. Вәл скипидара чәтма пултараймасть. Сётёке шёвекре йёпетсе йәвине хумалла. Темиңсә кунран каллех сапла тумалла.

Пахчасимеңсә нүхрепе, төпсакайне управа хуриччен мёнпур шәтәка, йәвасене вётё кёлен-чепе, чулпа тултармалла та бетонламалла, сывләш сулне тимёр сеткәпа кармалла. Паллах, хлор извеңсёпе те дезинфекцилемелле.

Сайдинг тасатма

? Ытисене кура эфир те йывәс сурта сайдингпа илемлетрёмёр. Сул хёрринче пурәннәран-и вәл төксёмленчө. Әна мёнле сёнетмелле-ши?

Вера НИКОЛАЕВА.
Элөк районё.

Сайдинг кашни сулах сивё шывпа сумалла. Кун пек чухне сөмсе щеткәпа усә курмалла. Автомашина сумалли вәрәм авәрлә щетка, шланг ёсө сәмәлләтәт. Сўлтен аялалла тасатмалла. Әна валли 3,5 литр шыва 1/3 стакан сумалли хәтёр – TSP (фосфат натри – йәлара тасатма усә кура-канни) – хутәштармалла. Кёпе сумалли порошок (1/3 стакан) та яма юрать. Ун хысәң сивё шывпа сумалла. Сёр сүмөнчи сайдинг хуралсан кәвакәш сарәлма пултарать. Савәнпа әна сийёнчех ятарлә шёвекпе тасатмалла: 1 л сивё шыва TSP шуратмалли хәтёр ямалла.

Сума усә куракан шёвекре аммиак пул-малла мар. Вәл шуратмалли хәтёрти хлор-па хутәшсан сиенлө газ тухать. Стенана шлангри шывпа майёпен сирпётсе сумалла.

ВЫЛЬӘХ-ЧЁРЛЁХ

Панулми ситерме юрать-ши?

? Кәсал пирён тәрәхра панулми тухәсә аван. Савна май выльәх-чёрлөхе ситеретпёр, ёнене те. Вәл вара икё витре сие те хәтёр. Әна кунне мён чухлө пама юрать-ши? Ёнене пёсернө сёрулмипе тәрантарма юрамасть тенине те илтнөччө. Төрөсех-ши?

Галина СМЕРНОВА. Шәмәршә районё.

Паллах, кун пек чухне виңине пёлмелле. Панулми выльәха варвиг-тие яма, сёте чакарма пултарать. Ёнене әна кунне 20 кг ытлашши ситерме юрамасть. Сак виңене икё-виңө хутчен памалла. Енчен вәл силос е сенаж сиемен пулсан. Йўсө апат ситернө май тәвар пама ан манёр. Мёншён тесен сакнашкал рациона пула тәвар сие килни ўсет.

Ёнене тырә ситернө хысәң е ситериччен панулмипе тәрантарма юрамасть. Әна утәпа пёрле парсан вырәнлә. Тырә ситериччен 3 сехет

маларах панулмипе апатлантармалла. Мёншён тесен выльәх вар-хыра-мөнчө йўсө пуслать.

Чән та, ёнене пёсернө сёрулми пама юрамасть. Вәл организмра лаймакаланат. Савәнпа та хырамай ёсөне чәрмав сиксе тухать. Пёсернө сёрулмипе ытларах сыснана тәрантараңсә. Лашапа ёнене вара әна чөрёлле ситерөсө. Сакна асра тытмалла: сёрулмине тураса памалла. Мёншён тесен выльәхсем вёттине те пырне лартма пултараңсә. Әна суса ситерсен аванрах.

Чәх сәмартинчен усәлләрах

? Эпё путене туйнашән. Унән сәмарти усәллә тенине илтнө. Әна ача-пәчана ситерме юрать-ши?

Иван СМЕРНОВ. Тәвай районё.

Путене сәмарти усәллине тахса-нах паләртнә. Унта А, В₁, В₂, РР витаминсем пур. Савән пекех вәл кальципе, фосфорпа, калипе, тимёрпе, пәхәрпа, кобальтпа пуян. Саксен йышө чәх сәмартинче темиңсә хут пёчөкрөх. Вёсем әс-тәна, сўсө, шәла

сирөплетме пуләшаңсә. Кашни кун путене сәмарти сиекен сынән пусө ыратмасть. Уншән ОРЗ чирө, ўпке шысси, бронх астми, гастрит, вар-хырам язви хәрушә мар.

Путене сәмарти сиекен ача сахал чирлет, сирөп ситөнет. Унән әс-тәнө, нерв тытәмө сирөпленет, кусө сивөчленет. 2 султи ачана путене сәмартин саррине сөс ситерме юрать. Унран аслисене вара (ўсөме кура) 1-4 сәмарт таран. Чәххәннине танлаштарсан вәл аллерги памасть.

АСРА ТЫТМА: чөрө сәмарт пёсернинчен усәлләрах.

ТЁПЕЛ

Кил хуси хёраәмне

СИ-ПУСА ШУРАТМА

Сарәхнә вырән таврашине, си-пуса шуратма бор кислоты шёвекөнче ислетмелле: 4 л шыва 2 апат кашәкө бор кислоты ямалла.

ВӘРӘМТУНАРАН

Пўлөме вәрәмтуна вёсө кёресрен электричество лампи сине кәштах тикёт куракөн (гвоздика) сәвне тумлатмалла.

ВӘРАХ УПРАМА

Чечекө вазәна лартиччен унта пәхәр пәралукән касәкне пәрахмалла. Капла тусан чечек вәрах упрәнө.

ЛАК ПУЛӘШАТЬ

Сётел сичи клеенкәна әнсәртран касан сав вырәна чөрне сәрламалли төссёр лакпа икё енөпе сёрмелле – сиенленнө вырән паләрмө.

СЁРУЛМИ ХУППИПЕ

Сёрулмине шуратмасәр пёсернө чухне хуппи сурәлать. Кун пек ан пултәр тесен шыва уксус тумлатмалла.

СӨМСӨ БИСКВИТ

Бисквит сөмсө те кәпәшка пулма сәмарт саррине сахәрпа кәпәкларнә чухне вёретсе сивөтнө шыв хушмалла: 1 сәмарт саррине 1 апат кашәкө шыв кирлө.

ШӘНА-ПӘВАНРАН

Пахчара вәрәмтуна, шәна-пәван канәс памасан алә-урана, пите суханпа ыхра хутәшөн сөткенне сёрмелле.

ТАРПА ВАРАЛАНСАН

Пир-авәр тумтир тарпа сарәхсан уксус шёвекөпе тасатмалла: 1 стакан шыва 1 апат кашәкө уксус ямалла. Пурсән япа-ла тарпа варалансан таса спиртпа сәтәрмалла. Кирек мөнле сүтә төслө тумтире вара – водород перекисөпе. Унтан хёвел сичне 40 минут тытмалла, юкса тәракан сивө шывпа сумалла.

Кўпчеме кәмпинчен

Кирлө пулать: кўпчеме кәмпин (масленок), 2 шәл ыхра, 1 апат кашәкө уксус (70 процентли), 900 мл шыв, 2 апат кашәкө тәвар, 3 апат кашәкө сахәр, 1 гвоздика, 5 пёрчө пәрәс, 2 лавр сулси, 1 банка кәмпана 1 апат кашәкө ўсен-тәран сәвө.

Кўпчеме кәмпине пысәк таза тултармалла, шыв хушмалла. Унтан кәмпина шлепкине пленкәран тасатмалла. Тунине, сиенленнө вырәна касмалла, юхакан шыв айёнче сумалла. Кастрюле тултара сөри шыв ямалла. Пысәк кәмпана 2-3 пая вакламалла.

Тулти кастрюле суләм сине лартса вёрилентермелле. Вёреме кёрес умөн савәта уксус ямалла. Капла тусан кәмпина пёсернө, маринадланә чухне хуралмасть.

Кастрюльти шыва тәкса таси тултара-малла, 15 минут вёретмелле – кәмпара пухәннә сиенлө япаласенчен хәпма. Пёсернө кўпчеме кәмпине дуршлаг витёр сәрхәнтармалла.

Маринад: кастрюле шыв, ытти ингредиента (уксуспа сусәр пусне) ямалла. Ыхрана савракан турамалла. Шыв вёреме кёрсен суләма пёчөклетмелле, 5 минут тытмалла. Шёвеке суләм сичнен илмелле, сивөтмелле, уксус ямалла.

Кәмпана стерилизациленө банкәна тултармалла, сиелтен маринад, ўсен-тәран сәвө ямалла. Банкәна пластик хупләчапа хупмалла. Сөмөсө сивө вырәнта упрамалла.

Килти шампунь

2 апат кашәкө типө горчица порошокне 2 литр әшә шывпа хутәштармалла та пуса сумалла. Сўс илемлө те хулән кураңө.

Алла сөмсөтме

Алә тупанне 5-6 тумлам йөтөн сәвө тумлатмалла, 10 минут сәтәрмалла. Сакна эрнере икё хут тусан алә сүталса сөмсөсө, ўт те суркаланмө. Савән пекех ўсен-тәран е олива сәвөсемпе усә курни те алла илемлетө, сиплө.

Ама – сөмө пусө

Пыл хурчөсен сөмөинче ама төп вырән йышәнәт. Вәл ёс хурчөсенчен паләрмаллах уйрәлса тәрәт. Вәрәм, тулли, вёсөне савракарах хырамө сиелтен темиңсә сүтә йёрпе витөннө. Унән кёлетки төттөм хәмәр төслө, ылтән төсли те пулать. Ку вәл әратран килет. Сунаттисем кёлеткин суррине кәна хуплаңсә. Карас сийён ама васкамасәр, мәнәслән сўрет. Вәл сәмартта тума тытәнсан ёс хурчөсем әна сул параңсө, пусөсемпе яланах ун еннелле саврәнаңсө. Сывәха пыма тәрәшаңсө, әмәртсах амана апат сөнеңсө, асәрханса сёртөнеңсө, чөлхисемпе, урисемпе тасатаңсө, әна хўтөлеңсө. Йәван кирек хәш пайёнче пулсан та ама йөри-тавра тўрөх 8-10 пыл хурчө (чөрө ункә) пухәнәт. Вәл чән-чән патша майрипе пёрле сўрекен ушкән евөр.

Ама – сөмө пурнәсөн сәлкусө. Сакна пыл хурчөсем питө лайәх пөлеңсө. Сөмөере ама пулсан нумай пинлө хурт йышө йёркеллө, пёр пөтөм организм евөр ёслет.

Ама вилсен сөмө пурнәсө арканәт. Тәләха юлнә хуртсем хәйсен төллевне сухатаңсө. Вёсем нектар, чечек тусанө пухма вёсөсөсө, карас тумасөсө, йәвана тәшмансенчен хўтөлемөсөсө. Вёллере йёркелөхпе тирпейлөх пөтет. Апла пулсан ама – сөмө пусө, әна тытса тәраканө. Хурт-хәмәр сөмөи унсәр пурәнаймасть. Ама питө нумай сәмартта тәвать, таләкра 3-4 пин сәмартта тәваканни те пур.

Кўпчеме кәмпин

Лечо

Кирлө пулать: 3 кг помидор, 3 кг пылак пәрәс, 1 кг кәмпина, 200 г ыхра, 200 мл ўсен-тәран сәвө, 150 г сахәр, 100 мл уксус (9 процентли), 100 г тәвар.

Помидора суса турамалла, аш арманө витёр кәлармалла. Пылак пәрәса сумалла, вәрринчен тасатмалла, уләм пёрчи пек турамалла. Кәмпина юкса тәракан шывра сумалла, пёчөкрөх касәкпа тура-малла, ыхрана вётетмелле.

Пысәк эмаль савәта пылак пәрәс, ыхра, кәмпина, томат нимөрө тултармалла. Сахар, ўсен-тәран сәвө, тәвар хушмалла, вёреме кёртмелле. Унтан суләма пёчөклетсе 20 минут пәшәхламалла, хушәран пәтратмалла. Уксус ярса 5 минут вёретмелле. Лечона стерилизациленө банкәна тултара хупмалла.

СЫВЛАХ

Мёнле сипленмелле?

? **Сёр кәмпи** тёрлэ чир-чёртен сипленнине илтрём. **Сав хушарах гипертонирен, шысчирёсенчен, импотенцирен. Унна мёнле сипленмелле-ши? Пёлтёр сёр кәмпине питех асәрхамарамр. Кәсәл вәл чылай.**

Зоя ТИХОНОВА. Красноармейски районё, Еншик Чуллә ялё.

Сёр кәмпи, чән та, питё усәллә. Сәмрәкки сәмарта өвөрлө. Вәл ытларах хыр-чәрәш вәрманәнче үсет, анчах ялан пёр вырәнтар мар. Вырән-йёркине кашни сулах улаштарать. Сёр кәмпине вәрманта сәс мар, тепёр чухне кил-төрөшре те тёлпулма пулат. Вәл тёрлө вырәна килёштерет.

Сиплевсәсем авалах унна юн пусәмё үснинчен имленё. Кәмпа фитонцисём вара герпес, грипп, гепатит, СПИД вирусёсене те вёлерме пулттарнине каярахпа тёлпесе пёлнө. Сәк кәмпа шысчирёсене те сарәлла памасть.

Ёлөк сынсем сәмрәк сёр кәмпине (чёрёлле) вётетсе хаймапа пәтрәтса сине. Унсәр пусне апа тәварланә та.

Сёр кәмпинчен хатёрленё настойкәна сүлтәләкра пёр хутчен кашнийён ёсеме юрат. Вәл шысчирё пуласран сыхлат. Унсәр пусне юхан-сурана, үт шәтнине, үт-тир раке, шәна-пәван сәхнине сиплет.

ШАЛТИ ЧИР-ЧЁРЕ СИПЛЕМЕ

200 мл эрехе 50 г чөрё сёр кәмпи (е 5 г типётни) ямалла, икё эрне холодильникра

Сёр кәмпи

тытмалла, сәрәхтармалла мар. Мён чухлө вәрахрах упрәнат – сәван чухлө сиплөрех.

ТУЛАШРИ ЧИР-ЧЁР ВАЛЛИ

200 мл эрехе 100 г чөрё сёр кәмпи (е 10 г типётни) ямалла, икё эрне холодильникра тытмалла, сәрәхтармалла мар.

Юхан-сурана сиплө сәк шёвекпе кунне икё хутчен сёрмелле. Компресс хума юрамасть.

Пахчасимёсрен хатёрленё тёрлөрөн салата сүлтәләк тәршшөпе тата кашни кунах сие тәршмалла. Пахчасимёс минерал тәварёсемпе пуян. Апат анма та лайәх пулашарь.

Стоматитран

Сәк чиртен алоэ пулашарь. Унан пысәк та сёткенлө сүлсине касмалла, хуппинчен тасатмалла, вёттөн вакласа чәмламалла. Сүлса сәтса ямалла мар. Чәмланә хысчән сурса кәлармалла. Сәлла ир те, кәс та сипленсен сәвар тепёр куннех тасалать.

Вәй-хал пётсен

Йывәр чирлесен е операци хысчән хәлсәрлансан анәс курәкәнчен (девясил) хатёрленё эрех пулашарь. Исём сырли портвейнне (сур литр) анәс курәкән тураса вётетнө 12 г (1 апат кашәкө) тымарне яраса 10 минут вёретмелле. Кунне икё хут 50-шар г ёсмелле. Тымара асәрханса кәлармалла, пёр пайё юлтәр. Мёншён тесен вәл килес сүл та кирлө пулө.

Асәрхаттарни: халәх сөнөкөн сывату меслечёсемпе усә куриччен тухтәрпа канашласа пәхмалла.

ПАХЧАСӘ

Шёвек удобрени

Халхи вәхәтра ялсенче выльәх-чёрлөх йышө чаксах пырат. Сәвна май пахчара органика удобрениёпе усә курасти те. Минераллә удобрени туянма хәкләрах. Мён тумалла? Сумкурәкран, тымарсимёс авринчен те паха удобрени хатёрлеме пулат. Уқса-тенкө те кирлө мар.

Апа валли пластик савәтпа усә курмалла. Тимёрри хәвәрт тутәхат. Енчен пластик пичке е витре пуласан тимёр савәт тутәхасран шал енчен полиэтилен михёпе хупламалла.

Мёнпур үсен-тәраншән чи кирлө элемент – азот. Курәкра вәл сахал, сәванпа хутәша пуяллатма темисе апат кашәкө мочеви́на хушмалла.

Удобрени хатёрлемелли савәта хёвеллө вырәна лартмалла – капла тусан шывра усәллә япаласем ытларах пустарәнассө тата унна хәвәртрах усә курма май пур.

Йүсөхнө чухне азот газпа пәсланса пётет. Сәванпа савәта сиелтен хупламалла. Эпё вара сиелтен хулән пленка хурса сыхатәп. Ытлашши газ тухма темисе тёлтен шәтармалла.

Савәтри хутәш кәпәкланса йүсөме чәрәнсан удобренипе усә курма юрат.

Удобрени вәтамран 1,5-2 эрнерен хатёр пулат. Шәрәх сәнтәләкра маларах та. Йёркеллө пулса ситмен хутәша усә курнин усси сахалрах. Хатёр шёвеке сәрхәнтармалла, курәкән пысәк пайне компост е садра мульча вырәнне усә курмалла. Юлнинчен татах компост хатёрлеме юрат. Кун пек вәл хәвәртрах пулат.

Ксения ЕФИМОВА.

Помидор сүлси пёрөнет

? **Парка шәтса тухнә, чечек ларнә томатән сүлси сәртәк пёрөнме тытәнат. Усен-тәран симёс параймасәрах шанат. Мённе сыхәннә ку?**

Төп сәлтав – сөре азот удобрениё, курәк шёвекө, органика ытлашшипех хывни, сәв хушарах цинк, кали, фосфор сителөксөрри. Кун пек чухне комплекслә удобренипе апатлантармалла. Сәмахран, монофосфат калийө, растоврин. Сәван пекех үсен-тәрана апатлантарас йёркене те пәхәнмалла.

Сөрмен тислөке йәран сине сапалани сиенлө. Аммиак симёсө, сүлса юрәхсәра кәларат.

Теплицәра нүрөк, әшә температурина пәхәнмасан та сүлсә пётөрөнет. Сывләш температури 35 градусран иртсен томат вәйләрах сывлама тытәнат, сәвна май тутләхлә япаласем хәвәрт арнассө.

Сәк вәхәтра помидор сүлсине мочеви́на сирпётмелле. Тепёр 2 кунран – марганцовка шёвекөпе (вәл тәксөмрех кёрен тәслө кирлө). Темисе кунран сүлсә йёркеленө.

Виесөсөр шәварни, ытлашши турата, аврине татни те помидора сиенлет. Малтан аялти сүлсисем типсе пёрөнессө, унтан чир сүлелле кушат.

Тепёр сәлтав – бактери инфекцийө. Вәл чирлө вәрләхран ерет. Апа сыватма йывәр. Сәпах «Авкисил» препаратпа чир сарәлассине чарма пулат.

Юлашкинчен сәкна сөнөсшөн: пысәк тухәслә помидор ситөнтөрме агротехникәна пәхәнмалла. Лартас умөн вәрләха төрөс хатёрлемелле. Апатлантарма микроэлементпа пуян комплекслә удобренипе усә курмалла. Кайран та төрлө чир-чөре, сәтәрсәсене хирөс кёрешме манмалла мар.

Чикёпе

юнашарах

? **Дачәри күршө сөрне сутса ячө. Унччен унна килёштерсех пурәннәччө. Сөнө хуца вара чикёпе юнашарах икө хутлә сурт купалать. Дача сурчөсене лартмалли йёрке пур-ши?**

Валерий ВАШУРКИН. Күкеç поселокө.

Пурәнмалли сурт-йөре кәна мар, дача суртне тунә чухне те йёркене пәхәнмалла. Сад участокөнчө сурт-йөрсене вырнастарассине СНиПән (строительство нормипе прави́ли) «Граждансен сад (дача) пёрлешёвөсен территорияёсене сурт-йөр, сооружени планласси, тәвасси. Проект норми» докуменчө (1997 сүлхи февралён 2-мөшө) йёркелет. Унна килёшүллен участокра дача сурчө чикёрен виесө метртан сывәх пулмалла мар. Күршө йёркене пәссан суда сәхавпа тухмалла.

Хыр

чәрмантарат

? **Ялти күршөсөм пахчине пирён хүме сывәхнөх – чикёрен 1 метртан та сахалрах – хыр лартса тухрөс. Ку йывәс тымарне тарән янине пёлетөп. Сәванпа вәл пирён пахчара та сарәлса үсөме тытәнасси хәратат. Мён тумаллаши манән?**

Мария САВИНКИНА. Сёмөрле районө.

Күршөр строительство нормипе прави́лине пәхәнмасть. Сүллө ситөнекөн йывәса сёр лаптәкөн чиккинчен 4 метртан сывәх лартма юрамасть. Анчах эсир вөсене СНиПа пәхәнма, йывәса кусарса лартма хистеме пултараймасть. Ыйтәва татса пама вырәнти администрацие сәхав сүрмалла, унан хуравөпе (сырса панипе) суда тухмалла. Судра сүллө йывәсөсем сирён сөрпе усә курас правәна пәснине пәләртмалла. Сәмахран, йывәсөсене пула, сёр лаптәкне хөвел сүти үкменнипе пахчасимёс туса илейменнине сирөплетмелле. Пәллах, апа валли экспертиза ирттермелле.

Сурт

кам сине кусө?

Ку Ыйтәва хаçатра хускатнәччө ёнтө, анчах манән хамән тәслөхпе татәклә хурав илес килет. Мәшәрәм ялти сурт-йөрне эфир пёрлешичченех туса лартнә. Вәл унан харпәрләхөнче шутланат. Сывәх сыннисенчен эпө тата вилнө хөрөмөн ачи кәна. Упәшка вилнө хысчән сурт кам сине кусма пултарат?

Нина ВАСИЛЬЕВА. Сөрпү районө.

Енчен сирён мәшәрәр халал сырса хәвармасан сурт-йөре етерке пёрремөш черетпе тәракансем пёр пек пайласа илессө. Ашшөпе амәшө тата унан ытти ачи пулмасан пёрремөш черетпе эсир (документпа уйрәлман пулсан) тата мәнукәр тивөсет. Мәшәрәр халал сырса хәварсан пурләха апа төпе хурса пайлассө. Унан вара сурт-йөрне сире, мәнукне е пач урәх сынна халалласа хәварма ирөк пур.

УЙАХ КАЛЕНДАРЁ

Число, кун	Августән, 7 – эрнекун	Августән, 8 – шәматкун	Августән, 9 – вырсарникун	Августән, 10 – тунтикун	Августән, 11 – ытларикун	Августән, 12 – юнкун	Августән, 13 – кёснерникун
ХЁВЕЛ	тухат	4.05	4.06	4.08	4.10	4.12	4.14
	анат	19.47	19.45	19.43	19.41	19.38	19.36
Кун тәршшө	15.42	15.39	15.35	15.31	15.26	15.22	15.18
УЙАХ	тәхри	катәлса пырат	катәлса пырат	катәлса пырат	катәлса пырат	катәлса пырат	катәлса пырат
	кунө (12 сехет тёлне)	22-мөш кун	23-мөш кун	24-мөш кун	25-мөш кун	26-мөш кун	27-мөш кун
	Вәкәр пәллингө	Йөкөрөш пәллингө	Йөкөрөш пәллингө	Йөкөрөш пәллингө	Рак пәллингө	Рак пәллингө	Арәслан пәллингө

Ял хёраямё

Атте-анне сёр синче пёрре

Кәсал Шупашкарта ватәсем валли «Забота» тўлевле пансионат усаһна. Кун пекки халиччен пулманчә-ха. Унта ыраһна ыртакансене те йыһнаһсә.

Ёлөк ватә сын сүмөнче яланах сәмрәк пуһна. Сәвна май вәл төреке туйнах. Шел те, халә ашшә-амәшне пәхакан ача сахал. Уқса тўлесә пансионата яракан та пур. Патәрьел районәнчи Нәрваш Шәхәләнче суралса үснә Галина Тюлина (Волкова) вара ашшә-амәшне, аппәшә-йәмакне, шәлләне пәхма сәмөрлерен килнә. Кил-суртри пилөк инвалидран пёрремеш ушкәрни – виссә. Ашшәпе амәшә вара ыраһпах ыртаһсә.

Алөс – чун киленөсә

Галина Владимировна тәван йәваран вөсә тухса кайни вәтәр сула яһән. Сәмөрлерә уһән өсә те, хваттерә те пуһна. Ашшә-амәшә патне хәнана сәс килсә сүренә. Сүлсем иртнөсәмән сывәх сыннисем ватәһна май чирләме пуһна. Кил-сүрчә те хәйсәм пекәх «йәвашланна». Шәпах сәксәм хёраһмән чәрине ыратарна та.

«Маларах килме май пуһмарә. Мөншән тесән тәванән ачине усрава илтәм, – каласәва пуһларә вәл. – Пилөк уйәхри ачана виләм аллинчен туртса илтәм ун чухне. Ёпке шысәпире чирләскәрне сыватрәм. Уһпа больницәсәм тәрәх сүресә хәшкәлтәм. Сәпах та әна усрава илншән пёрре те үкәһмәстәп. Халә Илюша пурте юрататпәр. Вәл пуриншән те хөвәл пекәх».

Хәйән ывәһне пөчченәх ситәһтернә вәл. Сәша хәһхи вәхәтра Урал тәрәхәнче контракт меләпе хөсметре тәрәтә. Амәшә уһпа чәннипәх муһтанатә. Илюш вара кәсәл 2-мөш класра вөрәнне пуһлә. Пөчөккөллөх йывәр чирленөрән хәватлә әмәлсәмпе силпенә әна. Сәвна май вөсәм ачан хәһхи сивөчлөхне япәхләһнә. Сәпах тәрәһша имлени сая кайман. Халә уһән сывләхә лайәхләһнине пөһтерчә амәшә.

«Илюш висә сүлта чухне яла куһса

Галина Тюлина Илюш ывәһлөпә

килтәм. Малтанах сәв тери йывәрчә. Ситменнине төрлә сәс-хура саракан та тупәнчә. Эпә атте-аннен пенсине илме килнә имөш. Тәрәхнә, йөнә самантсәм те пуһна. Сәпах та эпә йывәрләхә сәһтерме хәнәхнә. Хама хам алла илтәм те маләлла тәһпәһтәм. Аттепе анненә, аппана, шәлләһмпа йәмакә больницәна ырттарса силперәм. Атте сывләхә ун чухнәх япәхчә. Хәһ-хәһ пурнәсәһан уйрәләссән туйәһнатчә. Уһтанпа вара пилөк сүл иртрә. Вәл паян кун та сывә. Ватә сынна юратса пәһнин пөһтерөшә пурах», – маләлла сүтөһлет каласу сәһми.

Чирлө сынна пәхма мән чухлө чәтәһләх кирлине нуша тўсә ирттерекән сәс пөһет. Төпөр чухне куһ та хупай-мәһтән. Суратса үстернә атте-анне умөһчә сөрә-сөрөпә ларма е черетпә сывәрма тивет. Кун пек чухне те Гәлә ахәһл лармаһ, алөс тәватә. Вәл сывнә япәләсәм лавккаринчен пёрре те кая мар. «Вәлә аппа әмәртмәһлә сывәтпәр, – кәмәһләһнә сәмәхләтә вәл. – Эпир ку өсәпә тәхәһнах «чирленә». Төпөр чухне сывәрма та маһтпәр. Чөһтөр сывнә май чунри хуйхә-суйхә пуһсәрәнәтә. Алөс тумә ачаллаһ юрататтәм. Атте-аннерән кәмака сичне вәрттән юбка-кофта сывәттәм. Эпир сиччән пөһтәһван ситәннә. Пире тәрәһтарма, тумләһтарма сәмәһл пуһман. Маһән

вара пөр-пөр сөнә япәлә сывхә тәхәһнас килөччә».

Чун киленөсәне аләһан ямаһтә. Хәйне вәһли сәс мар, тәванә-пөһенә вәһли те сывәтә. Ёһтарах вөсәне парнөһет. Яһта, районта иртөкән куравсәне хутшәһна та вәхәт тупатә. Кәсәл Патәрьөһөнчи төп ву-ләвәһшра хәйән выставкинә йөркөһөнчә хәстар хёраһрәм. Уһта хәй әһталәнә, сывнә япәләсәне тәрәһнә. Ахәһлтен мар уһән ал-өсөпә пәһләһма таврари яһсәнчен те килөсчә».

Төпөр чун киленөсә уһән – пахча. Чән та, мән төрлө сөмөс үсмет уһта. Чөчөк-сәм вара куһа илөртөсчә. Хәйнеөвөр ди-зайнер та вәл. Акә кивө атә та пахчана иләм күрөт. Уһән кунчине тәпра туһтарнә, чөчөк акнә. «Пахчана тухатәп та пөһтөм хуйхә-суйхә сирөһет. Пахчәһимөс тухәсә, чөчөк-сәм иләмө чунә савәһтаратә. Кәсәл пөр төп помидортан 37 сөмөс тәтрәмәр. Хөлә вәһли нүхрөпә апат-сөмөсәпә туһтаратәп. Сөмөсә йыһлә. Вөсәне сөмө сывләх сәс пуһтәр», – чунне үсрө Гәләһна Владимировна.

Көсөкә вәхәтрах вәл яһ хуһшинчә ыраһт сөнә иләм пуһтарнә. Хәлө ун пирки никам та усал шухәһләмаһтә. Мөншән тесән пилөк сүл хуһшинчә ашшә-амәшөһн кил-сүртрне сөнөһтнө, карти-хуһрәһтинә йөркөһөнчә. Пуһшарта сунса көһлөннө муһ-

ча-вөһтенә сөнөһрән сөкөһмә вәй ситөһрнө.

Этөм этөмө
Аһ пуһ ытләһши

Атте-анненә пәхәһси сәвәһпә өс шуһт-ләһнәтә. «Вөсәм пире суратса үстернө, никама та интернәта яһан. Мөншөһн маһән вөсәне вәһтисән сүртрне әһсәтмәһлә? Ёсә сүхәһтинә пәхмәсәр сывәх тәвана сүмрән ямаһтәп. Уқса вәл ниһәһсан та ситмөст. Маһа кун сүти кәһтарнә сывнәһмөсәм вара сөр сичне пөрре сөс. Йыһлә ача-пәча суратса үстернө ашшә-амәшөһн вәтләхәһра пәхакан сүкки төһлөһтерөт. Вөсәне пөр шөһсөһр вәһтисән сүртрне кайса яраһсчә. Маһәсә пөһлөсөһр уһта пенси уқси иләмө сүрөкән те пур. Этөмрө сывнәх пөһтөсә пы-рәтә. Вәтә ашә кәмәһлрән ытләһнөһн те кирлө мар», – төрө Гәлә пәһшәрхәһна.

Вөһкөһсән кил-сүртрөһнчә паян тәххәһрән пуһрәһсчә. Йәмакөһн ачисәне те хәй сүмнө пуһтарнә вәл. Вөсәне те юрат-са пәхәтә, өсөһмө вөһрөһтөт. Кил-сүрчө, пахчи тирпөһилө. Маләһнө вөһлөх-чөһрөһлөх тытма өмөһтлөһнөсчә вөсәм. Качәка туһһннә та өһтө. Ватә сывнәһн, ача-пәчәһн уһән сөчө сиплө пуһлине пөһлөсә иләнә әна. Чи кирли – ашшө-амәшөһн чунө ләпкә пуһли. Вөһсән сүмөнчә ют сын мар, тәван ачипәчи. Вәй-хәл тапса тәһнә вәхәтра Влади-мир Степановичпа Анаһсәһсия Васильөв-на Вөһкөһсөм те яһта һисөһпө, сүмлә сывнөсәм шуһтләһнә. Кил хуһси яһ канәһшөһн өртүсичнө, ферма завөдующийөһнчә, ху-сәләх бригадирөһнчә тәрәһнә, мәшәрө вара – яһ стөһлөвәйөһнчә.

Пурнәс хәһ сүһпә чуптарнине никам та пөһлөмөст. Вәй-хәл йәвәһләһнәһн сүмрә төрөк пурри ватә сын чуннө савәһтаратә. Ачисөм сөс мар, мәһнүкөсөм, көсөһн мәһнүкө те пәхәтө-сөкә вөсәне. Пөчөк Илюш аһсисәнчән вөһрө-һөт. Вәтә сүма сәвәкән хәй те ватә пуһлакән төһнө төрөсөк. Тәватә әру килөһштерөсә пуһрә-һнәтә сәк суртра. Пөр-пөһрнө пуһләһсәсчө, һисөһпөсчө вөсәм. Кун пек чухне Митта Ва-сөһлөһн сәвә йөркисөм пуһса килөсчө:

Әс патәр вәһти,
Вәй патәр яһши.
Этөм этөмө
Аһ пуһ ытләһши.

Пурнәс иләмө

Ёлөк районөһнчи Курнавәһшри вуләвәһ сүмөнчә «Пурнәс иләмө» сәмрәксән клубө өсөһт. Әна Раиса Горшкөва библиотөкәһр өртсө пы-рәтә. Мөн өсөһлөсчө-хә кунта сүрөкөн-сөм? Төмөн те. Алса-чәһхә сывнөһн-чән пуһласа тухя, төвөт тарәнчө-һнөх тәвәһсчө. Чәвәһ көписөм те сөһлөсчө мәттурсөм. Пәһләх, хәс-тарләх өртүсөһрән нумай килөт. Раиса Онуфриөвнә хәй те алөс тумә әһста. Уһсәр пуһнө юрләма-таһшләма та. Яһта, районта иртөкән мөһрөп-риятисөне яланах хуһшәһнәтә. Уһра артиһт пуһтаруһләхө тапса тәрәтә. Куһтурә сүрчө сүмөнчи драмкру-жөка та сүрөт хөраһрәм. Спөктакль-сөһчө төп сәһнарсөне кәләһпәтә.

Вуләвәһша ача-пәча, яһ сывнни сүрөтөһр төсө төрлө мөһрөп-рият ийөкөһет вәл. Сәмәхрән, көсөһн клас-ри ачәсөне иләртмө «Көрмөһкөкө» клуб өсөһт. Юмаһ юрәтәкәнсөм сүрөсчө уһта. Ачәсөне пөчөкрән көһ-көпө туһләһма вөһрөһтөт.

Раиса Онуфриөвнә ыраһнти хөраһрәмсән канәһшөһн прөдсөдәтөһлө те. Хәйне шанса пәһнә тивөсө явәһпә пурнәсләтә вәл. Район әмәр-

Раиса Горшкова (сулаһайрән пөррөмөш) өсөһтөһсөмпө пөрлө.

тәвөсөһчө те хәстар Курнавәһш хөра-рәмөсөм. Сәмәхрән, куһтурәпа спорт фестивәһльнө 13 хуһчән хуһ-шәһнәсә вуһикө хуһчән малти ы-рәнсөне сөнө иләнө вөсәм. – Тәхәр

суһ куһбөкә алрән ямарәмәр, – савә-һнә пөһтерөт кун пирки Раиса Гор-шкөва. – Әмәртүсәһм пирөн яһ хөраһрәмөсөһчән хәратчөс. «Курна-вәһшсөм кәһлөх килчөс, сөһтерөсчөх

өһтө», – төччөс.

Мәттүр хөраһрәма яһйыш та сә-вәтә. Вәһти-вөһттипө сәмәх тупма пөһлөт вәл. Пөһтөһлөтсө кәләһсән, вәл хәй – пурнәс иләмө.

САЛАМЛАТПӘР!

Сүт төһчөри хәкә сывнәма, юратнә хөр тантәшәма, Канәһ районөһнчи Сиккәһси яһөнчө пуһрә-һнакән Мария Ивановна ИПАТЬЕ-ВӘНА сүмлә юбилөй ячөпө салам-ләса ырләх-сывләх, төһөй, канлө вәтләх сунатәп.

Әшә салаһпа Дина ИВАНОВА.

ЧӘННИ ТЕ ПУР-ТӘР

- Алла кәкәр сичнө хөһрөслө тытма юрамәһтә – хуйхә пуһстаратән.
- Вөһлөхә йывәр аләһлә сывн пуссән чәһс вилмөст.
- Апат сичнө хысәһн сөһтөһл сичнө сәра аләһпа шәһләһсчө – уқса пуһләһтә.
- Сывнә аһсәннә чух сөһтөһл сичнө вилка, сөсчө хуһмәсчө.

Кәһрәма
Вәһлиһна ПЕТРОВА
хәтөһрөһнө.
Автур сәһнүкөрчөкөһсөм.

РЕКЛАМА, ПЁЛТЕРУСЕМ

СУТАТАП / ПРОДАЮ

2. АКЦИЯ! БЛОКИ КЕРАМЗИТОБЕ-ТОННЫЕ пропаренные, вибропрессованные 20x20x40 – 33 руб., 12x20x40 – 28 руб., 9x20x40 – 24 руб. Высокое кач-во. Доставка манипулятором. Т. 8-960-307-31-51.

3. АКЦИЯ! ПЕСОК, ГРАВМАССУ, щебень, керамзит. Доставка по низким ценам. Т. 8-960-307-31-51.

4. Немецкие пластиковые ОКНА. Низкие цены. Пенсионерам скидки. Замер. Доставка – бесплатно. Без выходных. Т. 8-987-576-65-62.

5. Блоки керамзитобетонные 20x20x40, 12x20x40, 9x20x40 пропаренные, гидро-вибропрессованные заводские от производителя – недорого; **цемент, песок.** Доставка. Разгрузка. Без выходных. Касовый чек, документы. Т. 8-960-301-63-74.

7. ГРАВМАССУ, ПЕСОК, щебень, керамзит, чернозем. Дешево. Доставка. Т.: 8-903-358-17-70, 8-927-668-97-13, 38-97-13.

8. Гравмассу, песок, щебень, торф, кирп. бой, **керамблок, керамзит.** Пенсионерам, уч. ВОВ – скидки. Т. 8-905-199-01-22.

9. Гравмассу, песок, щебень, керамзит. Дешево. Д-ка. Т. 89033583021.

11. Срубы для бани. Доставка по ЧР. Т. 37-28-74.

17. Песок, гравмассу, керамзит, чернозем, **навоз.** Доставка. Т. 8-905-197-40-19.

19. КИРПИЧ красный, силикатный, **гравмассу, щебень, керамзит, песок, кольца, к/б блоки.** Т. 8-927-862-91-66.

21. Керамблок, гравмассу. Т.: 486307, 89176757528.

22. Немецкие ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА. Низкие цены. Пенсионерам скидки. Замер, доставка – бесплатно. Без вых. Т. 8-927-855-83-55.

23. Гравмассу, песок, бой кирпича, щебень. Доставка. Т. 89061355241.

29. Картофелекопалки, косилки, грабли, пресс-подборщики, **погрузчики,** доильные аппараты. РАСПРОДАЖА! ДОСТАВКА! Т.: 89373758095, 89379559802.

30. Гравмассу, песок, щебень, керамзит. Недорого. Д-ка. Т. 89053465671.

31. Гравмассу, песок, керамзит, кирп. бой. Д-ка. Т. 89033225766.

33. Кирпич рядовой, лицевой; **керамблоки, кольца.** Доставка. Т.: 89063804835, 89276674605.

35. Пластиковые ОКНА, металлические ДВЕРИ. Бесплатно: замер, доставка, демонтаж. **Гарантия 15 лет. Рассрочка.** Скидки. Т. 8-937-391-39-91.

37. Ворота, калитки, заборы, навесы. КОВКА, кровля, обшивка сайдингом. Общестроительные и сварочные работы. Замер. Д-ка. Установки. **Гарантия. Пенсионерам – скидки.** Т.: 89022881447, 387574, сайт: metalservis21.ru

49. Керамблоки, цемент, керамзит в мешках – цены от производителя. Т. 8-905-344-79-32.

56. ПЛИТЫ ТРОТУАРНЫЕ, БРУСЧАТКУ. Т. 8-903-358-77-72.

58. Гравмассу, щебень, песок, керамзит, чернозем. Д-ка. Т. 89276687015.

74. КЕРАМБЛОКИ вибропрессованные, пропаренные. Д-ка. Т. 89176776846.

78. Гравмассу, песок речной, щебень. Доставка. Услуги крана самосвала. Т. 8-917-650-03-85.

93. Кирпич красный одинарный, полукоричный, силикатный, облицовочный (все цвета), **половняк, КББ** 20x20x40, 20x12x40, **гравмассу, керамзит.** Доставка. Разгрузка кран-манипулятором. Т.: 44-20-97, 89033582097.

95. ТРУБЫ ВИТНЫЕ, офактуренные; **кованые элементы** в ассортименте. Т. 8-927-844-15-01.

123. Гравмассу, песок, навоз. Доставка по старым ценам. Т. 89278502821.

154. ОКНА и ПОТОЛКИ – немецкое качество. Монтаж по ГОСТу. **Пенсионерам скидки.** Т. 89176627164.

180. Отруби, зерно, к/корм. Д-ка. Т. 89373916016.

183. Окна Чувашии. **ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА, жел. двери.** Т. 89050281182.

188. Гравмассу, песок, щебень. Т. 8-927-846-24-10.

205. Цемент, песок, гравмассу, щебень, керамзит. Д-ка. Т. 8-927-849-76-75.

251. МЕТАЛЛОЧЕРЕПИЦУ, профнастил, металлосайдинг, пластиковые окна. Доставка, замер. **СТРОИТЕЛЬСТВО.** Т. 8-919-653-43-68.

284. Канашскую гравмассу, песок, щебень, грунт, навоз. Т. 8-909-302-09-58.

295. Песок, ОПГС, щебень, известь, асфальтную крошку, навоз, землю, торф. Доставка. Т.: 89196741016, 89603003816.

347. Бой кирпича, песок, гравмассу. Т. 89279903070.

361. АКЦИЯ! КОЛЬЦА железобетонные для колодцев и канализаций 0,7; 1; 1,5м. Бурение. Д-ка манипул-м. Т. 8-960-307-31-51.

365. АКЦИЯ! Гравмассу, песок, щебень. Т. 89050282225.

382. Гравмассу, песок (карьерный, речной), щебень, керамзит, чернозем. Недорого. Т. 89370161122.

514. БЛОКИ керамзитобетонные 20x20x40, 12x20x40, 9x20x40, **цемент** в ассортименте. Т.: 8-927-668-94-54, 8-927-667-26-04.

546. Тротуарные ПЛИТЫ, брусчатку, бордюры, водостоки. Доставка, укладка. Т. 89033582042.

555. БЕТОН. Д-ка. Т. 89373827353.

569. 2-комнатную квартиру-распашонку в Чебоксарах в Садовом. Цена договорная. Т. 8-917-662-64-21.

ПУЛАШУ / УСЛУГИ

32. Лечение алкоголизма. Анонимно. Консультация бесплатная с 8.30 до 19 ч., сб., воскр. с 8.30 до 13 ч. А: Чеб., пр. Ленина, 56. Т. 8(8352)552733. Лиц. ЛО 21-01-001 096 МЗСР РФ. Имеются противопоказания, проконсультируйтесь со специалистом.

36. Известный Чебоксарский экстрасенс, маг, хиромант, астролог **Олег Боголюбов** решает многие жизненные проблемы. Т. 8-967-474-37-83.

38. ЧИСТКА КОЛОДЦЕВ. Т. 8-961-342-90-59.

45. Лечение алкоголизма и табакокурения. Т.: 89030662902, 89276673368. Лиц. 5001001230 от 08.06.2007. Имеются противопоказания, проконсультируйтесь со специалистом.

77. НАТЯЖНЫЕ ПОТОЛКИ за 1 день. Т. 8-937-397-24-42.

90. Бурение скважин на воду «под ключ». Т. 8-987-576-65-62.

152. Бурение скважин на воду. Т. 89603021293.

179. Бурение скважин на воду. Т. 89061312124.

258. Бурение скважин на воду. Тел. 8-960-301-25-13.

259. Бурение скважин на воду. Тел. 8-927-991-66-99.

269. Утепление домов – ЭКОВАТОЙ. Профессиональный монтаж. Доступные цены. Летние скидки. Т. 8-919-669-16-66.

314. Бурение колодцев. Продажа колодез. колец. Т.: 89033790901, 370803.

406. Строительные работы – от фундамента до кровли. Недорого. Качественно. Т. 8-919-653-43-68.

547. ЗАБОРЫ (профнастил, сетка-рабица, ж/б, кованные), **ворота, калитки.** Сварочные работы. Т.: 89033582042, 44-20-42.

554. Фундаментные и земельные работы. Т. 8-960-306-32-54.

ЕЩ / РАБОТА

54. МОНОЛИТЧИКИ в г. Йошкар-Ола. Куб – 2500 руб. Жилье, питание. Т.: 89176737773, 89625997773.

297. Требуется каменщик, монолитчик в Москву. Оплата своевременная. Т. 8-962-321-70-11.

КУПЛЮ / ТУЯНАТАП

28. Вакр, ёне, тына, сысна амисем. Т. 8-927-999-37-37.

39. Коров, бычков и лошадей. Т. 8-960-310-98-78.

50. Коров. Т. 8-927-850-85-64.

562. Коров, бычков, лошадей. Т. 8-961-345-05-28.

563. Бычков, телок, коров и лошадей. Т. 8-967-794-92-82.

ВИКТОРИЯ-ОКНА
НАТЯЖНЫЕ ПОТОЛКИ
ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА
www.oknavdom21.ru
Рассрочка, кредит. СКИДКИ - доп. пенсионерам.
Замер, доставка по Чувашии - БЕСПЛАТНО.
8 937 955-33-00 8 987 662-61-62
АКЦИЯ: по ценам 2014 года!

ЧАВАШ НАЦИ РАДИО ПРОГРАММИ (72.41 УКВ, 105 FM ХУМСЕМ СИНЧЕ)

Тунтикун, августан 10-мёше

6.30-7.00 Чёре ре сурална савасем. (12+) 7.10-8.00, 8.10-8.30, 11.10-11.30, 15.10-15.30, 16.10-16.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 19.10-19.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 23.10-23.30 Юра вачари. (12+) 8.30-9.00 Наша Республика. Главная тема. (12+) 6.10-6.30, 10.10-10.30, 22.10-22.30 Таван юра-кёвё. (12+) 10.30-11.00 Ялтан яла. (12+) 11.30-12.00 Призвание. (12+) 12.10-14.00 Чёре ре тухакан савасем. (12+) 14.10-15.00 Путешествие в историю чуваш. (12+) 15.30-16.00 Шурампус. (12+) 16.30-17.00 Социальный вопрос. (12+) 17.30-18.00 Возрождение. (12+) 18.30-19.00 Тема дня. (12+) 19.30-20.00 Тёплё каласу. (12+) 20.10-21.00 Пёр юра кун-сулё. (12+) 21.30-22.00 Семья ашши. (12+) 22.10-23.00 Янра юра. (12+) 23.30-24.00 Присягая Родине. (12+)

Сёне юра 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Тунтикун, Ытларикун, Кёснерникун, Эрнекун

6.00, 7.00, 12.00, 13.00, 15.00, 18.00, 20.00, 22.00 - Хыпарсем. (12+)
8.00, 9.00, 11.00, 14.00, 16.00, 17.00, 19.00, 21.00, 23.00 - Новости. (12+)

Ытларикун, августан 11-мёше

6.10-6.30, 21.30-22.00 Голос Республики. (12+) 6.10-6.30, 7.30-8.00, 8.10-8.30, 9.10-9.30, 10.10-10.30, 16.10-16.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юра вачари. (12+) 8.30-9.00 Наша Республика. Главная тема. (12+) 9.30-10.00 Тёплё каласу. (12+) 10.30-11.00 Социальный вопрос. (12+) 11.10-11.30 Таван юра-кёвё. (12+) 11.30-12.00, 22.30-23.00 Семья ашши. (12+) 12.05-14.00 Чёре ре тухакан савасем. (12+) 14.10-15.00 Янра юра. (12+) 15.30-16.00 Вёрентекен савасем. (12+) 16.30-17.00, 23.30-24.00 Экстренный час. (16+) 17.30-18.00 Сёр сум. (12+) 18.30-19.00 Призвание. (12+) 19.10-20.00 Асмири юрасем. (радиокараоке) (12+) 20.30-21.00 Артистсем Таван сёршыван Аслә вәрси синчен вулаççе. (12+)

Сёне юра 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Юнкун, августан 12-мёше

8:00-20:00 - ПРОФИЛАКТИКА
6.00, 7.00, 20.00, 22.00 - Хыпарсем. (12+)
21.00, 23.00 - Новости. (12+)

6.30-7.00, 22.30-23.00 Республика сасси. (12+) 6.10-6.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юра вачари. (12+) 20.30-21.00 Артистсем Таван сёршыван Аслә вәрси синчен вулаççе. (12+) 21.10-22.00 Силарман-шоу. (12+)

Сёне юра 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Кёснерникун, августан 13-мёше

6.10-6.30 Таван юра-кёвё. (12+) 7.10-8.00, 6.30-7.00, 8.10-8.30, 9.10-9.30, 10.10-10.30, 14.10-14.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юра вачари. (12+) 6.30-7.00 Сёр сум. (12+) 8.30-9.00, 22.30-23.00 Республика сасси. (12+) 9.30-10.00 Тёплё каласу. (12+) 10.30-11.00 Социальный вопрос. (12+) 11.10-12.00 Чёнтерлө чаршав. (12+) 12.05-14.00 Чёре ре тухакан савасем. (12+) 14.30-15.00 Азы православия. (12+) 15.10-16.00 Путешествие в историю чуваш. (12+) 16.10-16.30 Таван юра-кёвё. (12+) 16.30-17.00, 23.30-24.00 Экстренный час. (16+) 17.30-18.00 Ачаләх урхамахә. (6+) 18.30-19.00 Таван ас-хакәл. (12+) 19.30-20.00 Наша Республика. Главная тема. (12+) 20.30-21.00 Артистсем Таван сёршыван Аслә вәрси синчен вулаççе. (12+) 21.30-22.00 Сичё юра. (12+)

Сёне юра 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Эрнекун, августан 14-мёше

6.30-7.00 Чёре ре сурална савасем. (12+) 6.10-6.30, 8.10-8.30, 14.10-14.30, 15.10-15.30, 18.10-18.30 Юра вачари. (12+) 8.30-9.00, 9.10-10.00 Неформат. (12+) 10.30-11.00 Таван ас-хакәл. (12+) 11.10-12.00 Литература сүпсинчен. (12+) 12.05-14.00 Чёре ре тухакан савасем. (12+) 14.10-15.00 Пёр юра кун-сулё. (12+) 15.10-16.00 Пачәшкә савасем. (12+) 16.10-16.30, 17.10-17.30 Таван юра-кёвё. (12+) 16.30-17.00 Наша Республика. Главная тема. (12+) 17.30-18.00 Социальный вопрос. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.30-20.00 Присягая Родине. (12+) 20.10-24.00 Каçхи микс. (12+)

Сёне юра 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Шаматкун, августан 15-мёше

6.30-7.00 Мәшәр сунат. (12+) 7.05-8.00 Чёнтерлө чаршав. (12+) 9.05-9.30, 10.05-10.30, 11.05-11.30, 15.05-15.30, 16.05-16.30, 18.10-18.30, 19.05-19.30 Юра вачари. (12+) 8.30-9.00 Голос Республики. (12+) 9.30-10.00 Пёччен мар. (12+) 10.30-11.00 Ялтан яла. (12+) 11.30-12.00 Вёрентекен савасем. (12+) 12.00-12.10, 16.00-16.10 Хыпарсем. (12+) 12.10-14.00 Чёре ре тухакан савасем. (12+) 14.05-15.00 Радиотеатр. (12+) 15.30-16.00 Сёр сум. (12+) 16.30-17.00 Символ веры. (12+) 17.30-18.00 Шурампус. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.30-20.00 Уйәхпи юмахәсем. (6+) 20.05-24.00 Каçхи микс. (12+)

Сёне юра 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Вырсарникун, августан 16-мёше

6.05-6.30, 7.05-7.30, 9.05-9.30, 10.05-10.30, 11.05-11.30, 15.05-15.30 Юра вачари. (12+) 6.00-7.00 Литература сүпсинчен. (12+) 7.30-8.00 Символ веры. (12+) 8.05-8.30, 16.10-16.30 Таван юра-кёвё. (12+) 8.30-9.00 Присягая Родине. (12+) 9.30-10.00 Шурампус. (12+) 10.00-11.00 Сичё юра. (12+) 11.30-12.00 Ачаләх урхамахә. (6+) 12.05-14.00 Чёре ре тухакан савасем. (12+) 14.05-15.00 Радиотеатр. (12+) 15.30-16.00 Голос Республики. (12+) 16.30-17.00 Пёччен мар. (12+) 17.10-18.00 Силарман-шоу. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.05-20.00 Пёр юра кун-сулё. (12+) 20.05-23.30 Каçхи микс. (12+)

Сёне юра 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

АХ, АНЧАХ...

Руль умёнчи наркомансем

Шупашкарти Калинин районёнци прокурор суд урлә

Table with 7 columns: Channel Name, Program Name, Time, and Description. Columns include: ТУНТИКУН, 10; ЫТЛАРИКУН, 11; ЮНКУН, 12; КЁШЕРНИКУН, 13; ЭРНЕКУН, 14; ШАМАТКУН, 15; ВЫРСАРНИКУН, 16. Each column lists programs for the first channel and includes sub-sections for 'РОССИЯ 1', 'ЧТВ', and 'НТВ'.

«ХРЕСЧЕН САССИ» Общеэапа политика хаҗачё Индекс 54838. ДИРЕКТОР-ТЁП РЕДАКТОР – В.В. ТУРКАЙ. hypar3@mail.ru. Хасата 2013 сулки раштав уйахён 10-мёшёнче Федерацин сыхану, информации технологиясемпе массалла коммуникацион сферинчи сакунсене пәхәнине санаһа тәракан службин Чәваш Республиканинчи управленийнй ПИ ТУ-003051 регистрацион.

КИРПИЧ более 500 видов и цветов. Газосиликатные блоки. ТК «ТЕРМИНАЛ». г. Чебоксары, Канашское шоссе, 7/1, тел. 30-55-15, г. Новочебоксарск, ул. Промышленная, 41, тел. 73-84-12.